

A szülői nevelési stílus

Elméleti megközelítések és vizsgálati módszerek

A szülői hatások meghatározó szerepe már köztudott, számos kutatási eredmény igazolta, hogy a szülő-gyermek kapcsolat a személyiségfejlődés több területére kihatással van. Így a gyermekekkel foglalkozó szakemberek számára a tanulók magatartásának, iskolai teljesítményeinek, társas készségeinek, deviáns problémáinak a megértéséhez ezek a tapasztalatok nagyon fontosak. Arra vállalkozunk, hogy áttekintjük a nevelési stílus elméleti megközelítéseit, a legfontosabb tipológiákat kiemelve, majd igyekszünk bemutatni olyan vizsgálati módszereket, amelyeket hazai kutatók is alkalmaztak a szülői nevelési stílus feltárására.

A fejlődéslelektan kutatóinak érdeklődése már nagyon korán a szülő-gyermek kapcsolatra irányult, arra törekedve, hogy meghatározzák a szülői nevelési stílus fogalmát és vizsgálati módszerek megalkotásával feltárják hatását a gyermek személyiségfejlődésére. A definíció kialakításakor – szemléletüktől függően – három tényezőre helyezték a hangsúlyt: a szülő és a gyermek közötti érzelmi kapcsolatra, a szülő által alkalmazott nevelési eljárásokra, nevelési gyakorlatra és a szülő nevelési elveire, nézeteire. (*Darling és Steinberg, 1993*)

Elméleti megközelítések

A pszichodinamikus megközelítések a szülő-gyermek közötti érzelmi kapcsolatot tartották meghatározónak, és azt vizsgálták, hogyan hat a gyermek pszichoszexuális fejlődésére, személyiségének alakulására. Azt vallották, hogy a szülő nevelési nézetei határozzák meg a nevelési stílust, nem pedig a viselkedésmódok, nevelési eljárások, amelyeket gyermekével szemben alkalmaz.

A tanuláseméleti megközelítés (viselkedéslelektan és a szociális tanulás) a viselkedés felől közelítette meg a nevelési stílust, a szülők nevelési elvei, attitűdjei helyett inkább a nevelési tevékenységekre fókuszáltak. A gyermekek fejlődését a

„tanulási” környezet határozza meg, és ezt a nevelési stílus, valamint a szülői viselkedésminták alakítják. Azonosították a szülői kontrollt, amely olyan nevelési eljárások mélyén húzódik meg, mint a fizikai büntetés, szabályok alkalmazása a mindennapi életben. A nevelési stílust úgy tekintették, mint a szülői viselkedések összességét.

A szülői nevelési stílus dimenzióit, amelyeket a korai elméletalkotók dolgoztak ki, egy másik megközelítésnek tekinthetjük. A szocializációt kutató kezdeti vizsgálatok is felhasználták ezt. Sokan képviselték ezt a szemléletet, közéjük tartozik *Schaefer* (1965), aki a szülői nevelői attitűdök cirkumplex modelljét dolgozta ki, és két dimenzió mentén osztályoz: az autonómia-kontroll és a szülői szeretetgyűlölet. *Becker* ezt a két dimenziót az érzelmi melegség-hidegségnek és a korlátozás-engedékenységnak nevezi. (*Ranschburg, 1975*) A különböző kutatók által alkalmazott dimenziók nagymértékű hasonlóságot mutattak és konszenzus kezdett kialakulni azzal kapcsolatban is, milyen összefüggés van a gyermek fejlődése és a szülői nevelési stílus között.

Schaefer elméletét ismertettük részletesebben, amely szerint a kontroll és az érzelmi kapcsolat jellege alapján négy nevelési stílus különíthető el. (*Ranschburg, 1979*) A meleg-engedékeny, harmonikus

nevelési attitűd, amely a legkedvezőbb hatású a személyiségfejlődésre. Az érzelmi-
leg meleg, szeretetteljes kapcsolat a gyer-
mek elfogadását, igényeinek figyelembe-
vételét jelenti, de ez nem eredményezi a
mindentől óvó, túlzottan féltő szülői neve-
lést. Az engedékenységgel sem a gyermek
túlzott szabadjára engedése, hanem meg-
kívánja bizonyos szabályok, tilalmak be-
tartását, amelyek nem szigorúan merevek.
Ez a nevelési attitűd kedvezőleg hat a
gyermek fejlődésére, „pozitív módon for-
dul a világ felé: aktív, becsvágyó és ba-
rátságos, szelleme rugalmas, kreatív”.
(Ranschburg, 1975)

A meleg-korlátozó attitűd a túlzottan
szerető és a viselkedést nagymértékben
szabályozó szülői nevelést jelenti, amely
még a kamasz önál-
lóságát is megakadályozza, a tetteit irányítani akarja. A
korlátozással szem-
beni ellenérzéseit a
gyermek nyíltan nem
élheti ki, mivel az
agressziót tiltja a
szülő, ezért befelé
irányul ez a feszültség és szorongás ki-
alakulásához vezet-
het. E nevelési stílus
túlzottan konform

viselkedést eredményez, a gyermek kevésbé kreatív az engedékeny légkörben nevelkedőhöz képest, a szabályokhoz való maximumális alkalmazkodás jellemzi.

A hideg-engedékeny, elhanyagoló nevelés jellemzője, hogy a szülő elutasítja gyermekét, nem tudja kielégíteni a függőségi igényét. Nyílt ellenszenv, a gyermekkel való nem törődés jellemzi ezt az attitűdöt, illetve ha a szülő mégis foglalkozik a gyerekekkel, az inkább fizikai büntetésekben nyilvánul meg. A gyerek a szülővel szembeni agresszióját a környezetében vezeti le, amely antiszociális magatartást eredményez és a kriminalitás felé sodródást.

A hideg-korlátozó, tekintélyelvű nevelési attitűdöt hasonlóan a gyermekkel

szembeni ellenérzések, a kötődés elutasítása jellemzi, amely nem nyíltan, hanem rejtetten, a túlzott, szinte elviselhetetlen korlátozások formájában jelentkezik. A gyermekből ez agressziót vált ki, amelyet nem fejezhet ki. Ez a szülő gondoskodik a gyermekéről, sokszor fel is emlegeti, hogy ő milyen sok áldozatot hoz, és amit tesz, az csakis a gyermekéért történik. Ebben az ellentmondással terhes légkörben, hálátlanok érzik magukat a gyerek, büntetést él át. A nevelési attitűd neurotikus konfliktusokat eredményez, szélsőséges esetekben agresszióját a gyermek önmaga ellen fordíthatja, öngyilkosságba menekül.
(Ranschburg, 1979)

A korai elméletekkel szemben Diana Baumrind tipológiája a szülő-gyermek

A kutatók a gyermekek számára alkottak kérdőíveket, amelyekben arra kérték őket, képzeljék magukat a szülők helyébe és úgy ítélik meg az állításokat. Ez vezetett végül oda, hogy fontossá vált a kutatók körében, vajon a gyerekek hogyan észlelik szüleik nevelési attitűdjeit. Számukra dolgoztak ki vizsgálati módszereket, amelyekkel az észlelt szülői nevelési stílust tudták mérni.

kapcsolat megfigyelésin, szülőkkel készített interjúkon és óvodás gyermekek viselkedésének megfigyelésin alapul, vagyis empirikus tapasztalatok alapján alakult ki. (Darling és Steinberg, 1993) A konfigurációs megközelítés a nevelési stílust olyan mintának tekinti, amely összetett, több konk-

ret tevékenységet foglal magába, amelyek külön-külön is hatással vannak a gyermekre, de egy-egy konkrét viselkedés kevésbé fontos a gyermek fejlődése szempontjából, hanem a teljes szülői nevelés mintázata a döntő. A konkrét tevékenységek mellett a szülőnek a gyermekével kapcsolatos hiedelmeit, nézeteit és érzéseit is a nevelési stílus fontos alkotóelemének tartja, ezért ezt a megközelítést a hiedelmek rendszerének is nevezik. (Darling, 1999)

A szülői nevelés szerinte a kontroll funkciója mentén szerveződik, amely nem a korlátozást, a fizikai büntetés alkalmazását jelenti, hanem azokat a törekvéseket, amelyekkel a szülő igyekszik elősegíteni gyermeke beilleszkedését a családba és a társadalomba, vagyis a minél kedvezőbb

szocializációt. A kontroll alapján három minőségileg eltérő szülői nevelési stílust különített el: autoritáriánus, autoritativ és permisszív, amelyek más területeken is különbségeket mutatnak, ilyenek a kommunikációs stílus, a gyermekkel szembeni követelmények érettsége, a gondoskodás. Vizsgálatait óvodáskorú gyermekek és szüleik körében végezte, így a nevelési stílus hatását erre a korosztályra vonatkozólag ismertetjük, az idősebb gyermekeknél megfigyelhető különbségekre később térünk ki. (*Durkin, 1995; Hattie, 1992*)

Az autoritáriánus, tekintélyelvű szülő nagyon szigorú, megköveteli a szabályok betartását, szabadon él hatalmával, feltétlen engedelmességet kíván. Kommunikációjában inkább a parancs figyelhető meg, bünteti, ha gyermeke áthágja a szabályokat. Kevésbé érzékeny és figyelmes gyermekére. Ebben a nevelési stílusban nevelkedők szociális készségei kevésbé fejlettek, a gyerekek zárkóztak, félénkek, gyakrabban fordulnak tekintély-személyhez segítségért, az intellektuális érdeklődésük alacsony szintű.

Az autoritativ, megkívánó szülőnek érett, a gyermek életkorának megfelelő, egyértelmű elvárásai vannak. Határozott kontroll jellemzi, de mindig megmagyarázza a szabályok szükségességét, és figyelembe veszi a gyermek érveit. A kétirányú kommunikáció általános nála és a gyermek önálló törekvéseinek támogatása. Érzelmileg melegség és a másik felé irányuló figyelem jellemzi. A gyerekek nagyobb önállóságot és önkontrollt mutatnak, új helyzetekben bátrabbak és a társas kapcsolataikra is a nyitottság jellemző.

A permisszív, engedékeny szülő túlzott mértékben támogatja a gyermek törekvéseit, nagy szabadságot biztosít, nem kontrollál, és kevésbé állít fel szabályokat. Érzelmi tekintetben változóak ezek a szülők, vannak olyanok, akik meleg és elfogadó kapcsolatban állnak gyermekükkel, míg mások hűvösek, zárkóztak, nem érdeklődnek gyermekük iránt. Az óvodáskorban ez a gyermekek éretlenségét okozza, gyengébb önkontrollt és önállótlanyságot. (*Cole és Cole, 1997*)

A gyermek szocializációja szempontjából az autoritativ nevelési stílus a legkedvezőbb, amely instrumentálisan kompetens személyiséget eredményez. Baumrind elméletének kritikusai leginkább azt kifogásolták, hogy a kutatások a normál, jól működő családok szülői nevelési stílusát vizsgálta, míg a deviáns nevelés jellemzőit nem. A másik fő kritika, hogy a megfigyeléseit, interjúit csak az amerikai középosztály családjain belül végezte. Ennek ellenére elmélete és eredményei, mint később bemutatjuk, számos további kutatás kiindulópontjául szolgáltak.

Maccoby és *Martin* elmélete a nevelési stílus osztályozásához a kontroll, a követelmények mellett egy másik dimenziót is bevezet, a szülői érzékenységet, amely hasonlóságot mutat a korábbi elméletekben alkalmazott, a szülő-gyermek kapcsolat érzelmi légkörét leíró (melegség, elfogadás) dimenzióhoz. (*Darling és Steinberg, 1993*) A különbség abban fedezhető fel, hogy az érzékenység a gyermek jelzéseinek figyelembe vételére, elfogadására vonatkozik, az előző elméletekben ez a dimenzió a gyermek viselkedésétől, jelzéseitől függetlenül is meglévő érzelmi elfogadást írta le. Az érzékenység mértéke alapján gyermekközpontúnak nevezi a szülői nevelési stílust, ha a szülő nagymértékben figyelembe veszi gyermeke jelzéseit, illetve szülőközpontúságnak, ha kevésbé veszi azokat figyelembe. (*Atkinson, 1995*)

A két dimenziós elmélet szerint az autoritativ, megkívánó szülőket nagyfokú érzékenység jellemzi, elfogadóak gyermekükkel. A követelményeik is egyértelműek, határozottak, magas szintű a kontrollérték náluk. A családi döntések meghozatalakor figyelembe veszik gyermekük véleményét, és a tiltásokat megmagyarázzák.

A tekintélyelvű szülőket nagy mértékű kontroll jellemzi, gyermekük elé magas követelményeket állítanak, de az érzékenységük alacsony szintű, inkább szülőközpontúak, vagyis a gyermek jelzéseire kevésbé képesek figyelni. Fontosnak tartják az engedelmességet, a normák betartását.

Az engedékeny szülő alacsony szintű követelmények elé állítja gyermekét, kevésbé kontrollálja viselkedését. Gyermekcentrikus attitűd jellemző rá, elfogadó, érzékeny a gyermekkel kapcsolatban.

A két dimenziós megközelítésből adódik, hogy egy negyedik nevelési stílust is elkülönítettek. Az elhanyagoló nevelés azokra jellemző, akiknél alacsony szintű a követelmény és a gyermek iránti érzékenység. Ezek a szülők általában el vannak foglalva a saját dolgaikkal, nem érdeklődnek gyermekeik problémái iránt, szülőcentrikusak. Szélsőséges esetekben visszautasítást, elutasítást jelent, de ez még olyan mértékű, hogy a normál övezetbe sorolhatjuk.

A szülői nevelési stílus vizsgálati módszerei

A szülői nevelési stílus kutatásainál alkalmazott módszerek is hasonló sokszínűséget mutatnak, mint ahogyan az elméleti megközelítéseknél tapasztaltuk. A nevelői magatartás vizsgálatánál főként a szülő-gyermek kapcsolat megfigyelését, interjúkat és attitűdskálákat alkalmaztak. A módszerek közül részletesebben a kevésbé időigényes és így a kutatók által gyakrabban használt attitűdskálákat ismertetjük.

Kezdetben ezek a kérdőívek a szülők vizsgálatára készültek, arra kérve őket, hogy ítélik meg, a nevelési magatartást leíró állításokkal mennyire értenek egyet. *Schaefer*nek (1965) fontos szerepe volt a szülői nevelést mérő attitűdskálák kidolgozásában, hiszen a nevéhez fűződik a PARI (Parental Research Instrument), amelyet 23 – egyenként öt állítást tartalmazó – skála alkot és a gyermekek számára kidolgozott változata, a Children's Reports of Parental Behavior – CRPB. (*Ranschburg, Bolla és Sipos*, 1984) A PARI-t számos hazai kutatásban is alkalmazták, annak ellenére, hogy a validitását megkérdőjelezték, vagyis egyáltalán nem biztos, hogy a gyermek a szülői nevelést úgy éli meg, ahogyan a szülő nyilatkozik erről. A nevelési attitűdök mérésére ez mégis elfogadható vizsgálati eszköznek tekinthető.

Később a kutatók a gyermekek számára alkottak kérdőíveket, amelyekben arra kérték őket, képzeljék magukat a szülők helyébe és úgy ítélik meg az állításokat. Ez vezetett végül oda, hogy fontossá vált a kutatók körében, vajon a gyerekek hogyan észlelik szüleik nevelési attitűdjeit. Számukra dolgoztak ki vizsgálati módszereket, amelyekkel a észlelt szülői nevelési stílust tudták mérni.

Az attitűdskálák közül olyanokat ismertetünk, amelyeket hazai kutatásokban is alkalmaztak, így a magyar populáción is bemért, gyermekek számára készült vizsgálati eszközök. *Posztos és Uzonyi* (1989) óvodáskorú gyermekek körében végezte vizsgálatát a szülői nevelési attitűdöknek a szociometriai pozícióra gyakorolt hatását kutatva. Az anyákkal a PARI magyar változatát töltették ki a nevelői attitűdök feltárására, míg a gyerekeknél az észlelt nevelési magatartás feltárására a PPI-t (Parent Perception Inventory) választották, és kikérdezés módszerrel vették fel a vizsgálati személyek életkora miatt. A PPI 5–13 éves gyermekek vizsgálatára alkalmas, 18 viselkedésostrályt tartalmazó kérdőív, amelyben mindegyik kategóriához egy-egy állítás tartozik. Ezeknek a szülői viselkedéseknek a gyakoriságát kell megítélni egy ötfokú skálán. Külön van egy attitűdskála az apára és egy az anyára nézve, amely alskálákat tartalmaz: anyai pozitív és anyai negatív, illetve apai pozitív és apai negatív skála. A 18 viselkedési kategória közül ismertetünk néhányat a negatív (például fenyegetés, kiabálás, mellőzés) és a pozitív megnyilvánulásokból (például megerősítés, vigasztalás, beszelgetés).

Sallay és Münnich (1999) három eltérő Likert-típusú skálát is alkalmazott a gyermekek által észlelt szülői nevelési eljárások vizsgálatára, amikor azt vizsgálták, hogy a családi háttér milyen hatással van a középiskolások self-fejlődésére. Az egyik a PAQ (Parental Authority Questionnaire), amelyet *Buri* (1991) a Baumrind által kidolgozott autoritatív, tekintélyelvű és engedékeny nevelési stílusok vizsgálatára alkott. Ez a kérdőív 30–30 állítást tartal-

maz az anyai és az apai nevelés feltárására. A kérdőívet főiskolások körében is alkalmaztuk a szülői nevelési attitűdök mérésére, ebből a változathól ismertetünk egy-egy állítást, amelyek az anyára vonatkoznak. (Oroszné, 2000)

Az autoritativ nevelési stílus: „Gyerekoromban édesanyám a velem kapcsolatos elvárásait elmondta, de megbeszélhettük azokat, ha úgy éreztem, nem ésszerűek.” A tekintélyelvű nevelési stílus: „Gyerekoromban édesanyám nem engedte, hogy bármely döntését megkérdőjelezzem.” Az engedékeny nevelési stílus: „Gyerekoromban édesanyám megengedte, hogy a legtöbb dologban egyedül, irányítása nélkül döntsék.” Az egyes skálák tíz állítást tartalmaznak, és az elért pontszámok összege mutatja meg, hogy melyik nevelési stílus jellemző a szülőre.

A CRPR-t (Child Rearing Practices Report) az eredetileg Block által kidolgozott, de később Likert-típusú skálává átalakított kérdőívet Sallay és Münnich (1999) magyar vizsgálati mintára fejlesztette ki, amely két dimenzió mentén méri a nevelési stílust: korlátozás és gondoskodás. Ennek egy változata ugyancsak az anyára és egy másik az apára vonatkozik. A vizsgálati személyek megítélték, mennyire volt jellemző az adott állítás a szüleikre. Korlátozás: „Szeretném a gyermekeimet távol tartani az olyan gyerekektől vagy családoktól, ahol a mi családunktól eltérő értékek és elképzelések uralkodnak.” Gondoskodás: „Tiszteletben tartom gyermekem véleményét, és arra biztatom, hogy ezt őszintén mondja is el.”

A harmadik kérdőív Harvey elméletén alapul, és ezt gyerekekkel és szülőkkel készített mélyinterjúkra alapozva fejlesztették ki korábban, hogy a magyar vizsgálati mintára alkalmas legyen. Ebben a kutatásban ennek a kérdőívnek egy tovább alakított változatát alkalmazták, amely már konkrét állításokat tartalmaz mindkét szülőre vonatkozólag. (Sallay, 1999)

Az attitűd-kérdőívek közé tartozik a Tóth és Gervai (1999) által a magyar viszonyokra adaptált módszer is, amelyet azzal a céllal fejlesztettek ki, hogy klini-

kai populáció vizsgálatára is alkalmas módszer álljon rendelkezésre. A Szülői Bánásmód kérdőív (H-PBI) 25 állítást tartalmaz, amelyek három skálába rendeződnek: ez a szeretet-törődés, a korlátozás és a túlvédés. A korlátozás az autonómia, önállóság bátorításával, illetve a szabadság korlátozásával kapcsolatos tételeket tartalmazza, míg a túlvédés az infantilizálóan, túlzottan védő magatartásokat írja le. A vizsgálati személyeknek egy négyfokú skálán kell megítélniük, hogy az adott állítás mennyire igaz, jellemző a szüleikre. A szeretet skála: „Meleg, barátságos hangon beszélt velem. Gyengéd volt velem”. A korlátozás skálája: „Szerette, ha én döntöttem a saját dolgaiban.” A túlvédés skálája: „Igyekezett függő, önállóan helyzetben tartani.” A skálák értékét az egyes állításokra kapott pontszámok összege adja. A normál populáció (középsiskolás és főiskolás személyek) mellett állami gondozásban lévő fiatalokkal is végeztek vizsgálatot, amely igazolta a kérdőív validitását, hiszen szignifikáns különbségeket találtak a szülők megítélésében. Ezt a kérdőívet a szerzők alkalmasnak tartják a veszélyeztetett fiatalok vizsgálatára, hiszen gyors eszköz az elhanyagoló, rideg és túlzottan korlátozó vagy túlvédő szülői hatások feltérképezésére.

Az attitűdskálákon kívül azonban vannak más módszerek is, amelyek alkalmasak a szülői nevelés megismerésére, ezek közül a Ranschburg és mtsai (1984) által kifejlesztett vizsgálati módszert ismertetjük, amely kritikus nevelési helyzeteket tartalmaz, és arra kéri a 10–14 éves korú gyerekeket, ítélik meg, szüleik mit tennének az adott helyzetben. A választási lehetőségeket a Schaefer-féle négy nevelési attitűd-kategória mérésére dolgozták ki. Egy példa a nevelési helyzetekből: „Társaiddal megbeszélitek, hogy vasárnap hajókirándulásra mentek. Csakhogy szombaton este bement a rádió, hogy másnap valószínűleg esni fog. Vajon elengedne-e édesapád vagy édesanyád?” (Ranschburg és mtsai, 1984) Az eredmények összesítésével meghatározható, hogy a szülőre milyen nevelési attitűd jellemző.

Látható, hogy a gyakorlatban számos eszköz áll a kutatók, szakemberek rendelkezésére, amelyek főként arra irányulnak, hogy minél egyszerűbb, a fiatalok számára is érthető tételek felhasználásával tudják feltárni a szülők nevelési nézeteit vagy az általuk alkalmazott eljárásokat, és képet kapjanak a nevelési stílusról.

A szülői nevelési stílus hatása a gyermek fejlődésére

A nevelési stílussal kapcsolatos vizsgálatok főként azt hivatottak feltárni, hogy milyen hatással vannak az eltérő szülői nevelési minták a gyermek társas készségeire, problémamegoldó viselkedésére, iskolai teljesítményére, pszichoszociális fejlődésére. Az eredmények alapján azt a következtetést vonták le, hogy a szülői érzékenység, vagyis a gyermek elfogadása a szociális kompetenciára, a pszichoszociális fejlődésre van hatással, míg a követelmények, a kontroll főként az instrumentális készséget és a viselkedés-kontrollt (például az iskolai teljesítményt és a deviáns viselkedések előfordulását) befolyásolja. Ezek a hatások nemcsak kisebb gyerekeknél, hanem serdülőknél is megfigyelhetők és kimutathatók voltak, bár néha az eredmények csak a változók közötti korrelációs kapcsolatokon alapulnak. (Darling, 1999)

Az autoritatív, megkívánó szülői nevelési stílusban nevelkedett gyerekek sokkal jobb társas készségekkel rendelkeznek,

A nevelési stílussal kapcsolatos vizsgálatok főként azt hivatottak feltárni, hogy milyen hatással vannak az eltérő szülői nevelési minták a gyermek társas készségeire, problémamegoldó viselkedésére, iskolai teljesítményére, pszichoszociális fejlődésére. Az eredmények alapján azt a következtetést vonták le, hogy a szülői érzékenység, vagyis a gyermek elfogadása a szociális kompetenciára, a pszichoszociális fejlődésre van hatással, míg a követelmények, a kontroll főként az instrumentális készséget és a viselkedés-kontrollt (például az iskolai teljesítményt és a deviáns viselkedések előfordulását) befolyásolja. Ezek a hatások nemcsak kisebb gyerekeknél, hanem serdülőknél is megfigyelhetők és kimutathatók voltak, bár néha az eredmények csak a változók közötti korrelációs kapcsolatokon alapulnak.

proszociálisak, társas kapcsolataikban felelősségteljesek, függetlenek, a drogok csábításának ellenállnak, megfelelő az önbizalmuk. Iskolai teljesítményük kiegyensúlyozott, magas szintű.

Az autoritáriánus, tekintélyelvű szülői hatás azt eredményezi, hogy a gyermek kevésbé kompetens és magabiztos társas kapcsolataiban, mérsékelttel teljesít jól

az iskolában, alacsonyabb az önértékelés, viszont deviáns problémák (droghasználat) ritkán fordulnak elő. Ez a nevelési stílus eltérően hatott a két nem tekintetében, a lányok sokkal függetlenebbek voltak, mint a fiúk.

Az engedékeny szülők gyermekei jól alkalmazkodók, proszociálisak, viszont sokkal inkább ki vannak téve a drogoknak, mint azok, akiknél szigorúbb, határozott kontrollt alkalmaztak a szülők. Iskolai teljesítményük is kevésbé jó, de magasabb az önértékelésük.

Az elhanyagoló nevelés hatása a gyerekeknél úgy jelentkezik, hogy társas kapcsolataik-

ban ők a legkevesbé kompetensek és proszociálisak a többiekhez viszonyítva, jobban ki vannak téve droghasználatnak és az iskolai teljesítményük a leggyengébb, nem érdekli őket a tanulás. (Lamborn és mtsai, 1991)

Ismertetünk néhány olyan, főként amerikai serdülőkkel végzett kutatást, amelyek a szülői nevelési stílus hatásait vizsgálták ennél a korosztálynál. Dornbusch és kollégái (1987) 12 évesek körében vé-

gezték nagyszabású kutatásukat, amely arra irányult, hogy feltárja a szülői nevelési stílus hatását az iskolai teljesítmény alakulására. Eredményeik igazolták a korábbi tapasztalatokat, vagyis az autoritativ szülői nevelési stílus pozitívan hat az iskolai teljesítményre, míg az engedékeny és a tekintélyelvű szülői hatások kevésbé kedvezőek e tekintetben. Különböző nemzetiségű gyerekek vettek részt a vizsgálatban, és azt találták, hogy az ázsiai nemzetiségűeknél a tekintélyelvű szülői nevelési stílus nem okoz rosszabb iskolai teljesítményt. Ezt a különbséget főként az eltérő kulturális közeggel és az ebből adódó szülői nevelési stílus specifikus jellemzőivel magyarázzák.

Weiss és Schwarz (1996) főiskolai korosztálynál, elsőéves hallgatók körében végezte vizsgálatát azzal a céllal, hogy feltárja, vajon a szülői nevelési stílus hatása megfigyelhető-e ebben az időszakban, amikor a szülői támogatás már nem általánosan van jelen. A tekintélyelvű nevelési stílus hatása a teljesítmények területén ennél a korcsoportnál is kimutatható, vagyis gyengébbek tanulmányaikban ezek a fiatalok, mint a megértőbb, autoritativ családban nevelkedettek. A drogfogyasztás tekintetében a korábbi eredményekhez hasonlóan azt találták, hogy az autoritativ és tekintélyelvű nevelési stílus esetén a legalacsonyabb az alkohol-használat, míg az engedékeny nevelés esetén fiúknál kimutathatóan nagyobb a deviáns viselkedés mértéke. Az elhanyagoló nevelési attitűd hatása pedig úgy jelentkezik, hogy a fiatalok ebben a korban is szignifikánsan eltérnek a többiekétől, a legkevésbé konformak, rosszul alkalmazkodnak, önteltek, kevésbé kreatívak. A tapasztaltak alapján azt a következtetést vonták le, hogy ennél a korosztálynál, a késő serdülőkorban a támogató szülői megnyilvánulások azok, amelyek a leginkább kedvező hatásúak.

A kutatások eredményei olyan összefüggéseket tártak fel, amelyek elgondolkodtatóak és továbbra is felhívják figyelmünket a családon belüli szocializáció kiemelkedően fontos szerepére. Különösen azért, mert az eltérő szülői nevelési attitű-

dök hatása nemcsak az óvodás- és kisiskoláskorban mutatható ki, hanem a serdülő korosztálynál is. A vizsgálatok azonban sok kérdésre még nem tudtak választ adni, ezek közé tartozik az is, hogy vajon mely folyamatoknak köszönhető az autoritativ nevelési stílus kedvező hatása a gyermek fejlődésére.

Irodalom

- Atkinson, R. – Atkinson, R. (1995): *Pszichológia*. Osiris – Századvég Kiadó, Budapest.
- Buri, J. R. (1991): Parental Authority Questionnaire. *Journal of Personality Assessment*, 57. 1. 110–119.
- Cole, M. – Cole, R. (1997): *Fejlődéslélektan*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Darling, N. – Steinberg, L. (1993): Parenting Style as Context: An Integrative Model. *Psychological Bulletin*, 113. 3. 487–496.
- Darling, N. (1999): Parenting style and Its Correlates. *ERIC Digest*, ED427896 99.
- Dornbusch, S. – Ritter, P. – Leiderman, H. – Roberts, D. – Fraleigh, M. (1987): The Relation of Parenting Style to Adolescent School Performance. *Child Development*, 58. 1244–1257.
- Durkin, K. (1995): *Developmental Social Psychology*. Blackwell Publishers, Oxford.
- Hattie, J. (1992): *Self-concept*. Lawrence Erlbaum Associates. Publishers, Hillsdale.
- Lamborn, S. – Mounts, N. – Steinberg, L. – Dornbusch, S. (1991): Patterns of Competence and Adjustment among Adolescents from Authoritative, Authoritarian, Indulgent, and Neglectful Families. *Child Development*, 62. 1049–1065.
- Oroszné Perger Mónika (2000). *Nevelési stílus vizsgálat tanítójelöltek körében*. MPT, XIV. Országos Tudományos Nagygyűlése, Budapest.
- Posztos Katalin – Uzonyi Adél (1989): A szülői-nevelői attitűd hatása a gyermek szociometriai pozíciójára. *Magyar Pszichológiai Szemle*, XLV. 5. 482–500.
- Ranschburg Jenő (1975): A szülői magatartás és a nevelői attitűdök hatása a gyermeki viselkedésre. In: Lénárd Ferenc (szerk.): *Iffjúság és Pszichológia. Pszichológiai Tanulmányok. XIV.* Akadémiai Kiadó, Budapest. 33–50.
- Ranschburg Jenő (1979): *Félelem, harag, agresszió*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Ranschburg Jenő – Bolla István Károly – Sipos Mihály (1984): A szülői nevelési stílus percepciójának vizsgálata 10–14 éves korú gyerekeknél. *Pszichológia*, 4. 4. 525–545.
- Sallay Hedvig (1999): Kognitív stílus és szocializáció: O. J. Harvey elméletének és módszerének hazai adaptálása. *Magyar Pszichológiai Szemle*, LIV. 2. 117–134.
- Sallay Hedvig – Münnich Ákos (1999): Családi nevelési attitűdök percepciója és a self-fejlődéssel való összefüggései. *Magyar Pedagógia*, 99. 2. 157–174.

Schaefer, E. S. (1965.): Children's Reports of Parental Behavior: Inventory. *Child Development*, 36. 413–424.

Tóth Ildikó – Gervai Judit (1999): Szülői Bánásmód Kérdőív (H-PBI): A Parental Bonding Instrument (PBI) magyar változata. *Magyar Pszichológiai Szemle*, LIV. 4. 551–566.

Weiss, L. – Schwarz, J. (1996): The Relationship between Parenting Types and Older Adolescents' Personality, Academic Achievement, *Adjustment, and Substance Use*. *Child Development*, 67. 2101–2114.

Oroszné Perger Mónika

Az Új Pedagógia Szemle

LII. évfolyam. 2002. március havi tartalma

Tanulmányok

Még mindig társadalomismeret!

Jakab György: Modultárnyak és általános tanulmányok

Csernyus László: A társadalomismeret modultantárgy bevezetésének első tapasztalatai

Ted Huddleston – Don Rowe: Állampolgárságra és demokráciára nevelés az angol iskolákban

Mihály Ildikó: Rachel Cohen a betűvilág kisgyermekkorai, számítógéppel segített felfedezéséért

Földes Petra – Kőrösné Mikis Márta: Esettanulmányok az innovatív pedagógiai gyakorlat bemutatására

Nézőpontok

Mérlegen az oktatás

Esélyteremtés – modernizáció – hatékonyság – Interjú Révész Máriusszal, a Fidesz MPP országgyűlési képviselőjével

Az iskolának nyugalomra van szüksége – Beszélgetés Hiller Istvánnal, az MSZP oktatáspolitikai szakértőjével

A liberális oktatáspolitikai mindig a gyerekek pártján van – Beszélgetés Horn Gáborral, a Szabad Demokraták Szövetségének ügyvivőjével

Látókör

Csoma Gyula – Lada László: Az Olvasás éve és a funkcionális analfabetizmus

Kritika-figyelő

Könyvek pedagógusoknak – Beszélgetés Falus Ivánnal

OECD-dokumentumok

Mihály Ildikó: Élethosszig tartó tanulást mindenkinek! – Az OECD oktatáspolitikai alapelveiről

TKA-melléklet

Imre Anna: A Leonardo projektek termékei

Mártonfi György: Összefoglaló értékelés a Leonardo da Vinci program első szakaszáról

KOMA-melléklet

Helyünk Európában – Beszélgetés Dobos Krisztinával, a KOMA kuratóriumának elnökével

Európai kihívások a magyar oktatásban – Beszélgetés Sió Lászlóval, az Oktatási Minisztérium politikai államtitkárával

Szemelvények a győztes pályázatokból